

Declarasion univarsale de i deriti umani

Preànbolo

Considarà che el reconosimento de ła dinjità inerente a tuti i membri de ła fameja umana e de i só deriti, conpanji e inafienàbili, el costituise el fondamento de ła fìbartà, de ła justisia e de ła paze inte’l mondo;

Considarà che el desconosimento e el despreso de i deriti umani i ga portà a ati de barbarità che i ofende ła cosiensa de l’umanità, e che el rivar de un mondo ndove che i èsari umani i gode de ła fìbartà de paroła e de credo e de ła fìbartà da ła paura e da’l bezonjo el ze stà proclamà cofà ła pi alta aspirasion de l’omo;

Considarà ch’A ze indispensàbile che i deriti umani i sie protezesti da norme zurideghe, se A se vofe evitar che l’omo el sie costreto a recórar, cofà ùltima istansa, a ła rebelion contro de ła tirania e l’opresion;

Considarà ch’A ze indispensàbile promóvar el dezvìhupo de raporti da amighi intrà Nasion;

Considarà che i pòpoli de ła Nasion Unie i ga reafermà inte ła Carta ła só fede inte i deriti umani fundamentafi, inte ła dinjità e inte’l vaìor de ła parsona umana, inte l’eguajansa de i deriti de l’omo e de ła dona, e i ga desizo de promóvar el progreso sosiale e un mejo tenor de vita in na pi granda fìbartà;

Considarà che i Stati membri i se ga inpenjà a perseguir, in coaparasion co ła Nasion Unie, el respeto e l’osarvansa univarsale de i deriti umani e de ła fìbartà fundamentale;

Considarà che na consesion comun de ‘sti deriti e de ‘ste fìbartà ła ze de ła màsima inportansa par ła piena realizasion de ‘sti inpenji;

L’asenblèa zenarale

ła proclama

‘sta declarasion cofà ideale comun par tuti i pòpoli e ła nasion, a’l fin che onji parsona e onji partision de ła società ła gapie da mirar, tenjendo ‘sta Declarasion senpre inamente, a promóvar co l’insenjamento e l’educasion a’l respeto de ‘sti deriti e de ‘ste fìbartà e traverso de mezure progresive, nasionale e intarnasionale, par seguràrghene reconosimento e osarvansa efetive, tanto par i pòpoli de i Stati Membri par primi, che par i pòpoli che i ze soto só jurizdision.

Artigofo 1

Tuti i èsari umani i nase fìbari e conpanji par dinjità e deriti. I ze dotài de rajon e de cosiensa e i ga da comportarse intrà de òri co spirito de fradełi.

Artigofo 2

A onjun A ghe speta tuti i deriti e tute ła fìbartà prezentaì inte ‘sta Declarasion, sensa nesuna distinsion, cofà de rasa, de cołor, de seso, de łengua, de refijon, de opinion polìtega o de altra sorte, de orizene nasionale o sosiale, de richesa, de nàsita o de altra condision.

Oltratuto, nesuna distinsion ła sarà fata drio el status polìtego, zuridego o intarnasionale de’l paeze o de’l teritorio da ndo’ che na parsona ła vien, che’l sia indipendente, o soto aministrasion delegà, o mia autònomo, o sojeto a fìmitasion de sovranità, cuała che ła sipie.

Artigofo 3

Onjun el ga el derito a ła vita, a ła fìbartà e a ła segurità de ła só parsona.

Artigofo 4

Nesun el podarà èsar tenjù da sciavo o da servo; ła sciavitù e el marcà de sciavi i sarà proibii in tute ła maniere.

Artigofo 5

Nesun el podarà èsar meso soto tortura o a tratamenti o punision crudełe, dezumane o dezgradante.

Artigofo 6

Onjun el ga el derito, dapartuto, a’l reconosimento de ła só parsonalità zuridega.

Artigofo 7

Tuti cuanti i ze conpanji davanti a ła łeze e i ga el derito, sensa nesuna discriminasion, a ła stesa protesion da parte de ła łeze. Tuti cuanti i ga derito a na stesa protesion contro de onji discriminasion che ła ghe vaga contro a ‘sta Declarasion, e cusì anca par onji istigasion a ‘sta dita discriminasion.

Artigofo 8

Onjun el ga el derito a na efetiva posibilità de recorso a tribunali competenti, contro de ati che no i rispeta i só deriti fundamentafi reconosù da ła costitusion o da ła łeze.

Artigoło 9

Nesun el podarà èsar arestà, inprezonà o ezilià par arbitrio.

Artigoło 10

Onjun el ga el derito, in condision conpanja par tuti, a na udiensa justa e pùblega davanti de un tribunale indipendente e inparsiale, par la detarminasion de i só deriti, de i só doveri e anca de onji acuzasion criminale contro de lu.

Artigoło 11

Onji parsona acuzà de un crimene la ze considarà inosente fin che la só colpa la sia stà provà par via legale inte un proseso pùblego ndo' che la gapia vùo tute le garansie che le ghe vołe par la só defension.

Nesun el sarà condanà par un conportamento de comision o de omision che, inte'l momento de'l fato, no'l fuse considarà crimene drio el derito interno o drio el derito intarnasionale. Isteso, nesuna pena la podarà èsar sentensià che la sipie suparior a cuefa che la jera prevista inte'l momento de la comision de'l crimene.

Artigoło 12

Nesun el gavarà da subir intarfarensse arbitrarie inte la só vita privà, inte la só fameja, inte la só caza, inte la só corespondensa, e njanca da védare ofendesti el só onor e la só reputasion. Onjun el ga el derito de èsar tutełà da la leze contro de 'ste intarfarensse o ofeze.

Artigoło 13

Onjun el ga el derito a la libartà de móvarse e de abitar rento i confini de onji Stato.

Onjun el ga el derito de ndar via da onji paeze, fuse anca el suo, come anca de retornar a'l só paeze.

Artigoło 14

Onjun el ga el derito de cercar e de gòdar, rento de altri paezi, de aziò da le persecusion.

'Sto derito no'l podarà èsar invocà cuando che la parsona la sia par vero resercà par crimeni mia pofiteghi o par asion contro i fini e i prinsipi de le Nasion Unie.

Artigoło 15

Onjun el ga derito a na nasionalità.

A nesun A podarà èsarghe cavà par arbitrio la só nasionalità e njanca el derito de muarla.

Artigoło 16

Òmani e fèmane òtemi i ga el derito de maridarse e de fondar na fameja, senza limitasion de rasa, nasionalità o relijon. I ga deriti conpanji revardo a'l matrimonio, durando el matrimonio e inte l'ato de la só desolusion.

El matrimonio el podarà èsar fato soło che co'l libaro e pien consentir de i spozi promesi.

La fameja la ze el nucleo naturale e fundamentale de la società e la ga el derito a èsar protejesta da la società e da'l Stato.

Artigoło 17

Onjun el ga el derito de aver na propietà sua parsonale o in comun co altri.

Nesun el podarà èsar deprivà de la só propietà par arbitrio.

Artigoło 18

Onjun el ga el derito a la libartà de pensier, de cosiensia e de relijon; 'sto derito el ciapa rento anca la libartà de muar relijon o credensa, e la libartà de manifestar, izoładamente o in comun, in pùblego e in privà, la propia relijon o la propia credensa inte l'insenjar, inte'l prategar, inte'l culto e inte l'osarvansa de i riti.

Artigoło 19

Onjun el ga el derito a la libartà de opinion e de espresion, ciapà rento anca el derito de no èsar mofestà par la só opinion, e cueło de cercar, otènjar e devulgar informasion e idèe co onji mezo e senza revardo par i confini.

Artigoło 20

Onjun el ga el derito a ła fibartà de reunion e de asosiasion pasifega.

Nesun el pol èsar costrenzesto a far parte de na asosiasion.

Artigoło 21

Onjun el ga el derito de partesipar a’l governo de’l só paeze, sia par direto che par traverso de raprezentanti fibaramente sielti.

Onjun el ga el derito de intrar a l’impiego pùblego de’l só paeze in condision companje par tuti.

Ła vołontà popołař ła ze el fondamento de l’autorità de’l governo; ‘sta vołontà ła ga da ndar estarnà par traverso de efesion pariòdeghe e vere, fate co’l voto univarsałe, companjo e segreto, o drio na prosedura de tenor gualivo de fibara votasion.

Artigoło 22

Onjun, sendo menbro de ła sossietà, el ga el derito a ła seguritą sosiałe, e anca a ła reałizasion par traverso de’l sforzo nasionałe e de ła cooperasion internasionałe e in figo co l’organizasion e łe resorse de onji Stato, de i deriti econòmeghi, sosiałi e culturałi indespensàbiłi par ła só dinjità e a’l dezvilupo fibaro de ła só parsonafità.

Artigoło 23

Onjun el ga derito al łavoro, a ła fibara sielta de’l posto de impiego, a condision de łavoro juste e asetàbiłe e a ła protesion contra ła dezocupasion.

Onjun el ga, sensa discriminasion, el derito a na retribuision companja par el medèzemo łaořo.

Onjun che’l łaořa el ga derito a na remunerasion justa e co sodisfasion che ła ghe segure a łu medèzemo e a ła só fameja de poder vivar co dinjità umana e integrą, se ocoř, da altri mezi de protesion sosiałe.

Onjun el ga derito de fondar sindacati e de farghe adezion par ła defension de i só intaresi.

Artigoło 24

Onjun el ga el derito de sponsar e de straviarse, ciapà rento donca anca na łimitasion rasionałe de łe ore de łaořo e ferie pariòdeghe pagąe.

Artigoło 25

Onjun el ga el derito a un tenor de vita che’l baste a garantir ła sałute e el ben èsar suo e de ła só fameja, co ocio partegołař par ła nutrision, el vestir, ła caza, e łe cure mèdeghe e i servisi sosiałi che i ocoř; e el ga el derito a ła seguritą in cazo de dezocupasion, małatia, invalidità, vedovansa, ansianità o par onji altro cazo de pèrdita de i mezi de susistensa par sircostanse independenti da ła só vołontà.

Ła maternità e ła infansia łe ga el derito a cure e asistense spesiałe. Tuti i putełi, nasesti inte’l matrimonio o fora, i ga da gòdar de ła stesa protesion sosiałe.

Artigoło 26

Onjun el ga el derito a l’istrusion. L’istrusion ła ga da èsar gratis almanco par cueło che’l revarda łe clase elementar e fundamentałe. L’istrusion elementar ła ga da èsar de òbligo. L’istrusion tècnega e profesionałe ła ga da èsarghe mesa a ła despozision de tuti e l’istrusion suparior ła ga da èsar gualiva e a ła portada de tuti drio el mèrito.

L’istrusion ła ga da èsar inderisà a’l dezvelupo pien de ła parsonafità umana e a’l renforso de’l respeto de i deriti umani e de łe fibartà fundamentałe. Ła ga da promóvar ła comprension, ła tofaransa, ła amighità intrą de tute łe Nasion, i grupi rasiałi e relijozi, e ła ga da jovarghe a l’òpara de łe Nasion Unie par el mantenjimento de ła paze.

I zenidori i ga el derito de prioritą inte ła sielta de’l tipo de istrusion da darghe a i só fiołi.

Artigoło 27

Onjun el ga el derito de ciapar parte fibaramente a ła vita culturałe de ła comunitą, de gòdar de łe arte e de partesipar a’l progresso sientifego e a i só benefisi.

Onjun el ga derito a ła protesion de i intaresi morali e matariałi che i vien da onji produzion sientifega, łetataria e artistega che’l gapia reałizà.

Artigoło 28

Onjun el ga el derito a un òrdene sosiałe e internasionałe ndo’ che i deriti e łe fibartà prezentài inte ‘sta Declarasion i pose èsar reałizài in pien.

Artigoło 29

Onjun el ga serti òblighi verso de ła comunitą, che ła sofo ła só parsonafità ła cata posibiłe el só dezvilupo fibaro e pien.

Inte l’ezersitar de i só deriti e de łe só fibartà, onjun el pol catarse de fronte sofo che chefe łimitasion che łe ze stabiłe da ła łeze par segurar el reconosimento e el respeto de i deriti e de łe fibartà de i altri e par sodisfar łe nesessità juste de ła morala, de l’òrdene pùblego e de’l ben èsar zenarałe inte na sossietà democrątega.

'Sti deriti e 'ste fibartà no i pol, inte nesuna maniera, èsar ezersitài in contrasto co i fini e i prensipi de łe Nasion Unie.

Artigoło 30

Njente rento de 'sta Declarasion el pol èsar intarpretà inte'l senso de comportar un derito de un Stato, grupo o parsona ch'A se voje, de ezersitar na atività o de conspir un ato mirà a ła destrusion de calchedun de i deriti e de łe fibartà cusi declarài.